

TOMASZ GUZIK

homo oeconomicus

POJĘCIE • MODEL • ZASTOSOWANIA

*homo
oeconomicus*

Najdroższej Żonie Magdalenie oraz Rodzicom

TOMASZ GUZIK

homo oeconomicus

POJĘCIE • MODEL • ZASTOSOWANIA

KRAKÓW 2021

Tomasz Guzik
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0002-5355-5910>
 t.guzik622@gmail.com

© Copyright by Tomasz Guzik, 2021

Recenzenci

dr hab. Mariusz Jerzy Golecki, prof. UŁ
dr hab. Krystyna Nizioł, prof. US

Opracowanie redakcyjne

Agnieszka Adamczyk-Karwowska

Projekt okładki

Mateusz Jaszczuk

ISBN (druk) 978-83-8138-581-7
ISBN (PDF) 978-83-8138-582-4
<https://doi.org/10.12797/9788381385824>

Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2016-2021 jako projekt badawczy w ramach programu „Diamentowy grant” nr 0151/DIA/2016/45

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87
e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

Wstęp	9
Część pierwsza	
POJĘCIE	13
1. Wprowadzenie	17
2. Koncepcja rozumności w czasach przednowożytnych	19
2.1. Arystoteles	20
2.2. Tomasz z Akwinu	21
3. Szkołkie oświecenie. W kierunku idei <i>homo oeconomicus</i>	23
3.1. Okres przedoświeceniowy oraz myśl Davida Hume'a	23
3.2. Adam Smith	24
3.3. David Ricardo	30
3.4. Rozkwit utilitaryzmu – Jeremy Bentham oraz John Stuart Mill	31
4. Współczesny model <i>homo oeconomicus</i>	37
4.1. Od rewolucji marginalnej, przez szkołę neoklasyczną, do ekonomii austriackiej	37
4.2. Orzecznictwo sądów w systemie <i>common law</i> oraz amerykański realizm prawny	44
4.3. Myśl prawno-ekonomiczna w drugiej połowie XX wieku	52
5. Najnowsze modele podejmowania decyzji	55
5.1. Modele behawioralne	55
5.2. Model psychologiczny	77
5.3. Model neuronaukowy	80
6. Wnioski	87
Część druga	
MODEL	89
1. Normatywna wersja koncepcji <i>homo oeconomicus</i> . Krytyka oraz uzasadnienie stanowiska	93
2. Element formalny	105
2.1. Teoria użyteczności oraz oczekiwanej użyteczności	106
2.2. Teoria decyzji	120
2.3. Teoria gier	134
3. Element materialny	149
3.1. Egoizm psychologiczny	149
3.2. Pochodzenie egoizmu	153
3.3. Egoizm racjonalny	154
3.4. Egoizm etyczny	157
3.5. Sprawiedliwość jako wzajemna korzyść. Przykład rekonstrukcji elementu materialnego w koncepcji <i>homo oeconomicus</i>	161

4. Model <i>homo oeconomicus</i> w prawie. Rekonstrukcja i analiza	163
4.1. Racjonalność instrumentalna	163
4.2. Użyteczność	166
4.3. Egoizm	170
5. Wnioski	175

Część trzecia

ZASTOSOWANIA	177
1. Model <i>homo oeconomicus</i> a ekonomiczna analiza prawa	181
2. Tworzenie prawa	185
2.1. Uwagi ogólne o tworzeniu prawa	185
2.2. Legislacja w świetle ekonomii prawa	187
3. Wykładnia prawa	195
3.1. Ekonomia prawa w sferze interpretacji prawniczej	195
3.2. Zastosowania modelu <i>homo oeconomicus</i> w interpretacji prawniczej	201
4. Stosowanie prawa	207
4.1. Ogólnie o stosowaniu prawa	207
4.2. Wykorzystanie modelu <i>homo oeconomicus</i> na płaszczyźnie stosowania prawa	212
5. Paradygmatyczne zastosowania modelu <i>homo oeconomicus</i> w prawie konsumenckim	217
6. Paradygmatyczne zastosowania modelu <i>homo oeconomicus</i> w prawie podatkowym	245
7. Wnioski	261
Zakończenie	263
Bibliografia	265
Spis rysunków	277
Spis tabel	279
Streszczenie	281
Summary	283
Indeks osobowy	285

W istocie doszedłem do wniosku, że podejście ekonomiczne jest uniwersalne i daje się zastosować do każdego ludzkiego zachowania, zarówno odnoszącego się do cen jawnych, jak i ukrytych, decyzji powtarzających się oraz sporadycznych, wyborów ważkich i istotnych, dążeń emocjonalnych i fizykalnych, ludzi biednych oraz bogatych, kobiet i mężczyzn, dorosłych i dzieci, jednostek wybitnych oraz głupców, pacjentów i lekarzy, przedsiębiorców oraz polityków, nauczycieli i studentów¹.

¹ G.S. Becker, *The Economic Approach to Human Behavior*, Chicago–London 1976, s. 8 (tłum. autora).

Wstęp

Prawo, jako swoiste narzędzie służące do regulowania stosunków społecznych, musi dysponować określonym modelem ludzkiego działania. Istnieje wiele stanowisk precyzujących, jaki winien być charakter takiego modelu. Poglądy bliskie naturalizmowi metodologicznemu utrzymują, że powinien on być możliwie jak najbardziej realistyczny poprzez inkorporowanie najnowszych osiągnięć nauk empirycznych (tj. biologii, kognitywistyki, neuronauki) w zakresie badań nad zachowaniem człowieka i sposobu podejmowania przez niego decyzji². Konkurencyjne (antynaturalistyczne) stanowisko sprowadza się natomiast do poglądu, wedle którego prawnicy winni posługiwać się unikalnym wzorem ludzkiego działania, charakterystycznym tylko dla ich dziedziny³. Przykładem takiego modelu może być koncepcja *homo oeconomicus*⁴, wykształcona w kręgu nauk ekonomicznych, która opiera się na generalizacji, że człowiek jest racjonalnym egoistą. Schemat ten przeniknął także do prawa i to właśnie jemu poświęcona jest niniejsza rozprawa.

Przedmiotem dysertacji, która ma normatywny charakter, jest postulowana przeze mnie, ściśle sprecyzowana wersja koncepcji *homo oeconomicus*. Pierwszym z dwóch zadań badawczych jest zrekonstruowanie modelu człowieka ekonomicznego, który będzie się opierał na klasycznie rozumianej teorii racjonalnego wyboru⁵. Będzie to więc

² Zob. R. Zyzik, *Obraz człowieka w teorii oświadczeń woli. Perspektywa neuronauki poznawczej i psychologii*, Kraków 2016, s. 49; E. Sirgiovanni, *Foreword: The Neurocognitive Turn in Law and Its Epistemological Aspects*, [w:] *Neurolaw: An Introduction*, ed. E. Picozza, Cham 2016, s. XIX-XX; D. Papineau, *Naturalism (The Stanford Encyclopedia of Philosophy)*, [on-line:] <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/naturalism/> – 3 XI 2020; B. Brożek, *O naturalizacji prawa*, [w:] *Naturalizm prawniczy. Interpretacje*, red. B. Brożek et al., Warszawa 2015, s. 42-47.

³ Zob. S.J. Morse, *New Neuroscience, Old Problems: Legal Implications of Brain Science*, „Cerebrum: the Dana Forum on Brain Science” 2004, vol. 6, no. 4, s. 81-90; S. Morse, *The Status of Neurolaw: A Plea for Current Modesty and Future Cautious Optimism*, „The Journal of Psychiatry & Law” 2011, vol. 39, no. 4, s. 598 i nn.; J. Greene, J. Cohen, *For the Law, Neuroscience Changes Nothing and Everything*, „Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences” 2004, vol. 359, no. 1451, s. 1778. Opderbeck krótko przedstawia zmiany paradygmatu ludzkiego działania w amerykańskiej jurysprudencji m.in. na obowiązujący w nurcie *law & economics* model *homo oeconomicus*: D.W. Opderbeck, *The Problem with Neurolaw*, „Saint Louis University Law Journal” 2014, vol. 58, no. 2, s. 517-519; zob. w szczególności krytykę silnej naturalizacji prawa oraz rozważania nt. nurtu *law & economics* oraz naturalizacji *sensu largo*: W. Załuski, *Game Theory in Jurisprudence*, Kraków 2013.

⁴ Terminami „człowiek ekonomiczny” oraz „człowiek racjonalny” będę posługiwał się zamiennie.

⁵ W której skład wchodzi m.in. teoria decyzji oraz teoria gier.

koncepcja zbliżona do tej, która jest najczęściej stosowana w nurcie *law & economics*. Drugim zadaniem badawczym jest natomiast wykazanie, że tak odtworzony normatywny model działania jednostki może być z powodzeniem wykorzystany na poziomie teoretyczno-prawnych rozważań dotyczących wszystkich istotnych dla prawa płaszczyzn – mowa tu o tworzeniu, wykładni i stosowaniu prawa. Co więcej, takim modelem można się również posłużyć w analizie ekonomicznej prawa podatkowego i konsumenckiego, gdzie pełnić będzie funkcję paradygmatu ludzkiego działania. Wykorzystując różne narzędzia oferowane przez analizę ekonomiczną, będę prezentował rozmaite zastosowania tego pojęcia. Drugie zadanie badawcze polega więc na udowodnieniu głównej tezy, jaką jest stwierdzenie, że zrekonstruowany przeze mnie model *homo oeconomicus* – jako paradygmat działania jednostki – może być wykorzystany zarówno na płaszczyznach tworzenia, wykładni i stosowania prawa, jak i w analizie ekonomicznej prawa konsumenckiego oraz podatkowego.

Rozprawę podzieliłem na trzy części, które równocześnie odpowiadają tytułowi niniejszej pracy. Pierwsza z nich, zatytułowana „Pojęcie”, jest swoistym wprowadzeniem w problemy badawcze omawiane w dalszych fragmentach dysertacji. W założeniu ma ona stanowić przegląd dorobku filozoficznego i naukowego zebranego na przestrzeni wielu lat w kwestii rozumności, racjonalności oraz mechanizmów podejmowania decyzji przez człowieka. Rozważania rozpocznę od krótkiej prezentacji filozoficznych intuicji na temat rozumności człowieka, które pojawiały się w czasach przednowożytnych. Z tego powodu wybrałem dwóch przełomowych dla swoich epok filozofów, tj. Arystotelesa oraz Tomasza z Akwinu – *nota bene* rozwijającego w średniowieczu tradycję arystotelesowską. Następnie przedstawię genezę koncepcji *homo oeconomicus*, mającą początek w dorobku przedstawicieli szkockiego oświecenia. Kolejny krok to prezentacja rozwoju modelu wraz z omówieniem pojawiających się w naukach społecznych kolejnych szkół ekonomicznych (m.in. marginalistów). W następnym etapie zaprezentuję w pełni wykształcony model oraz jego recepcję na grunt prawa, która w pierwszej kolejności dokonała się w tradycji anglosaskiej. Przedostatni segment poświęcony jest współczesnym osiągnięciom nauk empirycznych. Bardzo często są one wykorzystywane przez krytyków tej koncepcji do wykazania, że model człowieka ekonomicznego jest kontrfaktyczny. Pokazuję tam najistotniejsze odkrycia dotyczące mechanizmów podejmowania decyzji, dokonane przez behawiorystów, psychologów i neuronaukowców. Przyglądając się uważnie temu dorobkowi, można dojść do wniosku, że sami badacze nie są pewni, czy ich dokonania faktycznie udowadniają ludzką nieracjonalność. Spór ten jest przecież o wiele głębszy i, by móc go dobrze poprowadzić, należałoby całą dyskusję rozpocząć od ustalenia wspólnej definicji racjonalności.

Druga część dysertacji nosi tytuł „Model”, ponieważ rekonstruuje w niej tę wersję koncepcji człowieka ekonomicznego, która w moim przekonaniu może być użyteczna w prawie na różnych jego płaszczyznach. Postulowany przeze mnie model zostanie oparty o dorobek klasycznej ekonomii. Pierwszy rozdział ma być swoistym łącznikiem pomiędzy

pierwszą a drugą częścią pracy. Z jednej strony ustosunkowuję się w nim do krytyki modelu *homo oeconomicus*, przedstawiając argument, że normatywna odmiana tej koncepcji może być odporna na większość zarzutów stawianych temu pojęciu. Z drugiej strony pokazuję, że praca ta jest poświęcona właśnie normatywnie rozumianemu modelowi człowieka ekonomicznego. Rozdział drugi poświęcony jest elementowi formalnemu koncepcji *homo oeconomicus*, na który składają się teoria decyzji i teoria gier. Poruszam tam wiele niuansów związanych z tym aspektem koncepcji, który odpowiada za instrumentalną racjonalność jednostki. Kolejny rozdział dotyczy elementu materialnego, czyli egoizmu. Zachowałem w nim podobny schemat jak w przypadku elementu formalnego – prezentuję najważniejsze zagadnienia, które na przestrzeni lat pojawiły się w przedmiocie egoizmu, wchodząc jednocześnie z nimi w dyskusję i polemikę. Wreszcie rozdział trzeci stanowi syntetyczną rekonstrukcję postulowanej przeze mnie wersji pojęcia człowieka racjonalnego, której zastosowania będę wykazywał w części ostatniej.

Trzeci człon rozprawy nosi tytuł „Zastosowania” i w całości poświęcony jest rozmaitym prawniczym aplikacjom promowanej przeze mnie wersji modelu *homo oeconomicus*. Na omówienie zastosowań tej koncepcji na płaszczyznach tworzenia, wykładni i stosowania prawa przeznaczyłem osobne rozdziały. Jako że pragnę również wykazać przydatność tej koncepcji na poziomie poszczególnych gałęzi prawa (czyli *de facto* w dogmatyce prawniczej), w dwóch ostatnich segmentach przeprowadzam ekonomiczną analizę prawa podatkowego i konsumenckiego, gdzie kluczową rolę odgrywa właśnie koncepcja *homo oeconomicus*. Schemat tej analizy sprowadza się do przyjęcia, że pojęcie człowieka racjonalnego modeluje zachowanie konsumenta bądź podatnika. Dzięki temu prezentuję, jakie wymagania musi spełnić prawo konsumenckie i podatkowe, by mogło być uznane za ekonomicznie efektywne. Przykładowo, korzystając z założenia *homo oeconomicus* (stosując przy tym metody ekonomiczno-prawne), dowodzę, że prawo konsumenckie powinno niwelować asymetrię informacyjną pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem w możliwie jak najszerszym zakresie. W przypadku analizy prawa podatkowego wykazuję natomiast, że ekonomicznie efektywne regulacje prawne powinny m.in. realizować zasadę *nullum tributum sine lege*, zaś pobór podatków powinien generować możliwie jak najniższe koszty.

Na zakończenie chciałbym krótko przedstawić, jakie – w założeniach – mają być efekty niniejszej pracy oraz jaką stosowałem metodologię na poszczególnych etapach badań. Celem moich działań naukowych było to, by dysertacja stała się opracowaniem, będącym z jednej strony w pewnym zakresie kompendium wiedzy na temat historycznych i współczesnych ujęć ludzkiej racjonalności oraz sposobów podejmowania decyzji przez człowieka. Z drugiej strony pragnąłem, by przybrała ona pewną formę odpowiedzi na krytykę modelu *homo oeconomicus* – między innymi poprzez wykazanie, że pojęcie to może mieć duże znaczenie dla prawa. Ponadto mam nadzieję, że ta rozprawa przyczyni się do poszerzenia dorobku naukowego w dziedzinie ekonomicznej analizy prawa dzięki przedstawieniu nowych analiz z obszaru prawa podatkowego i konsumenckiego.

W każdej z trzech części rozprawy przeważała inna metoda badawcza. W pierwszej sekcji najczęściej stosowaną przeze mnie metodą badań naukowych była metoda analizy i krytyki piśmiennictwa⁶. W części drugiej – obok analizy krytycznej – stosowałem również metodę intuicyjną⁷. Z kolei w ostatniej sekcji rozprawy dominującą metodą była metoda analizy logicznej, zaś stosowanymi przeze mnie narzędziami: ekonomiczna analiza prawa oraz towarzyszące jej rozmaite narzędzia matematyczne⁸.

⁶ Na temat metody analizy i krytyki piśmiennictwa, zob. J. Pieter, *Zarys metodologii pracy naukowej*, Warszawa 1975, s. 103.

⁷ Na temat metody intuicyjnej, zob. J. Zieliński, *Metodologia pracy naukowej*, Warszawa 2012, s. 49.

⁸ Na temat analizy logicznej, zob. J. Pieter, *Zarys metodologii...*, s. 98-100.

Bibliografia

- Allais M., *Allais Paradox*, [w:] *The New Palgrave Dictionary of Economics*, London 2018, s. 248-253, https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_93.
- Arendt H., Canovan M., *The Human Condition*, Chicago 1998, <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226924571.001.0001>.
- Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, przeł. D. Gromska, Warszawa 1982.
- Arystoteles, *O duszy*, przeł. P. Siwek, Warszawa 1972.
- Audi R., *Natura normatywności oraz projekt naturalizacji pojęć normatywnych*, [w:] *W świecie powinności*, red. B. Brożek et al., Kraków 2013, s. 37-78.
- Aumann R.J., *Game Theory*, [w:] *The New Palgrave Dictionary of Economics*, London 2018, s. 5014-5053, https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_942.
- Baier K., *Egoism*, [w:] *A Companion to Ethics: Blackwell Companions to Philosophy*, ed. P. Singer, Oxford–Malden 1993, s. 197-204.
- Barzilai J., *On the Mathematical Foundations of Economic Theory*, [on-line:] http://courses.daiict.ac.in/pluginfile.php/16858/mod_resource/content/0/measurement_theory_economics_foundations_paper_barzilai.pdf – 22 X 2020.
- Becker G.S., *The Economic Approach to Human Behavior*, Chicago–London 1976, <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226217062.001.0001>.
- Bennis W.M., Pachur T., *Fast and Frugal Heuristics in Sports*, „Psychology of Sport and Exercise” 2006, vol. 7, no. 6, s. 611-629, <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2006.06.002>.
- Bentham J., *Wprowadzenie do zasad moralności i prawodawstwa*, przeł. B. Nawroczyński, Warszawa 1958.
- Bernheim B.D., *Rationalizable Strategic Behavior*, „Econometrica” 1984, vol. 52, no. 4, s. 1007-1028, <https://doi.org/10.2307/1911196>.
- Blackburn S., *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford–New York 1994.
- Blackorby C., *Lexicographic Orderings*, [w:] *The New Palgrave Dictionary of Economics*, London 2018, s. 7794-7795, https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_739.
- Briggs R.A., *Normative Theories of Rational Choice: Expected Utility* (*The Stanford Encyclopedia of Philosophy*), [on-line:] <https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/rationality-normative-utility/> – 22 X 2020.
- Brożek A., Brożek B., Stelmach J., *Wstęp*, [w:] *Fenomen normatywności*, red. A. Brożek, B. Brożek, J. Stelmach, Kraków 2013, s. 7-15.
- Brożek B., *Ekonomiczna analiza prawa karnego*, [w:] *Analiza ekonomiczna w zastosowaniach prawnych*, red. J. Stelmach, M. Soniewicka, Warszawa 2007, s. 81-99.
- Brożek B., *Granice interpretacji*, Kraków 2014.
- Brożek B., *Normatywność prawa. Szkic teorii*, „Logos i Ethos” 2010, t. 28, nr 1, s. 29-66.
- Brożek B., *O naturalizacji prawa*, [w:] *Naturalizm prawniczy. Interpretacje*, red. B. Brożek et al., Warszawa 2015, s. 24-47.
- Brożek B., *Pojęcie normatywności*, [w:] *Fenomen normatywności*, red. A. Brożek, B. Brożek, J. Stelmach, Kraków 2013, s. 19-44.

- Brożek B., *Rationality and Discourse: Towards a Normative Model of Applying Law*, Warszawa 2007.
- Brożek B., Hohol M., *Czy matematyka jest normatywna?*, [w:] *W świecie powinności*, red. B. Brożek et al., Kraków 2013, s. 173-199.
- Budyn-Kulik M., *Komentarz do art. 58 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, Gdańsk 2020.
- Campbell N.R., *What is Science?*, London 1921.
- Chauvin T., Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2018.
- Clark B., *Political Economy: A Comparative Approach*, Westport 1998.
- Colander D.C., *Microeconomics*, New York 2020.
- Contagion Heuristic (Wikipedia)*, [on-line:] https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Contagion_heuristic&oldid=973515446 – 8 IX 2020.
- Cooter R., Ulen T., *Ekonomiczna analiza prawa*, przeł. J. Beldowski, Warszawa 2011.
- Czech T., *Komentarz do art. 27 ustawy o prawach konsumenta*, [w:] T. Czech, *Prawa konsumenta. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 408-431.
- Damasio A.R., *Błąd Kartezjusza. Emocje, rozum i ludzki mózg*, przeł. M. Karpiński, Poznań 1999.
- Dancy J., *Nonnaturalism*, [w:] *The Oxford Handbook of Ethical Theory*, ed. D. Copp, New York 2006, s. 122-145, <https://doi.org/10.1093/0195147790.003.0005>.
- Delacroix S., *Legal Norms and Normativity: An Essay in Genealogy*, Oxford-Portland 2006.
- Dickhaut J., Rustichini A., *Neuroeconomics*, [w:] *The New Palgrave Dictionary of Economics*, London 2018, s. 9441-9449, https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_2511.
- Dworkin R., *Law's Empire*, Cambridge-London 1986.
- Eide E., *Economics of Criminal Behavior*, [w:] *Encyclopedia of Law and Economics*, vol. 5, *The Economics of Crime and Litigation*, eds. B. Bouckaert, G. de Geest, Cheltenham 2000, s. 345-389.
- Ekelund Jr. R.B., *Dupuit, Arsene-Jules-Emile Juvenal (1804-1866)*, [w:] *The New Palgrave Dictionary of Economics*, London 2018, s. 3099-3102, https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_404.
- Ellsberg D., *Risk, Ambiguity, and the Savage Axioms*, „The Quarterly Journal of Economics” 1961, vol. 75, no. 4, s. 643-669, <https://doi.org/10.2307/1884324>.
- Escola v. Coca Cola Bottling Co.*, [on-line:] <https://law.justia.com/cases/california/supreme-court/2d/24/453.html> – 20 X 2020.
- Familiarity Heuristic (Wikipedia)*, [on-line:] https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Familiarity_heuristic&oldid=962140550 – 8 IX 2020.
- Fast-and-frugal Trees (Wikipedia)*, [on-line:] https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Fast-and-frugal_trees&oldid=960719925 – 7 IX 2020.
- Feldman A.M., *Pareto Optimality*, [w:] *The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law*, vol. 3 (P-Z), ed. P. Newman, London-New York 1998, s. 5-9.
- Ferguson G.A., Takane Y., *Analiza statystyczna w psychologii i pedagogice*, przeł. M. Zagrodzki, Warszawa 1997.
- Fiedler K., *Illusory Correlation*, [w:] *Cognitive Illusions: A Handbook on Fallacies and Biases in Thinking, Judgement and Memory*, ed. R.F. Pohl, Hove-New York 2004, s. 97-114.
- Fishburn P.C., *Utility Theory and Decision Theory*, [w:] *The New Palgrave Dictionary of Economics*, London 2018, s. 14224-14230, https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_1899.
- Forgas J.P., *Mood and Judgment: The Affect Infusion Model (AIM)*, „Psychological Bulletin” 1995, vol. 117, no. 1, s. 39-66, <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.1.39>.
- Forgas J.P., *The Role of Emotion in Social Judgments: An Introductory Review and an Affect Infusion Model (AIM)*, „European Journal of Social Psychology” 1994, vol. 24, no. 1, s. 1-24, <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420240102>.

Streszczenie

W książce podejmowane są dwa zagadnienia badawcze. Pierwsze z nich polega na zrekonstruowaniu modelu człowieka ekonomicznego, który oparty jest na klasycznie rozumianej teorii racjonalnego wyboru. Drugi problem sprowadza się do wykazania, że tak odtworzony normatywny model działania jednostki może być na różnych poziomach wykorzystany w prawie. Praca składa się z trzech części. W pierwszej zawarty jest przegląd dorobku filozoficznego i naukowego w kwestii rozumności, racjonalności oraz mechanizmów podejmowania decyzji przez człowieka. W tej sekcji pogłębionej analizie poddano nowożytnie koncepcje racjonalności wraz ze współczesnymi ujęciami *homo oeconomicus* (od przedstawicieli szkockiego oświecenia, przez rewolucję marginalną, po szkołę neoklasyczną i szkołę ekonomii austriackiej). Ponadto zostały również omówione współczesne modele podejmowania decyzji, tj. modele behawioralne, psychologiczne i neuronaukowe. Druga część książki poświęcona została rekonstrukcji postulowanego modelu. Ostatecznie składa się on z trzech elementów: racjonalności instrumentalnej, użyteczności oraz egoizmu. W ostatniej części uwaga zostaje skupiona na zaprezentowaniu rozmaitych możliwości wykorzystania tak odtworzonego modelu w prawie. W szczególności wykazane zostały jego zastosowania na płaszczyznach tworzenia, wykładni oraz aplikowania prawa. Ponadto, pełniąc rolę paradygmatu ludzkiego działania, koncepcja *homo oeconomicus* może zostać wykorzystana podczas przeprowadzania ekonomicznej analizy wybranych gałęzi prawa. W niniejszej książce – dzięki przyjęciu założenia, że konsumenci i podatnicy są *homines oeconomici* – zostało wykazane, jakie wymogi muszą spełniać prawo podatkowe i konsumenckie, by być ekonomicznie efektywne. Całość wieńczy zaś zakończenie, w którym zebrane są wnioski płynące z całej pracy.

Słowa kluczowe: *homo oeconomicus*, ekonomiczna analiza prawa, *Law & Economics*, prawo podatkowe, prawo konsumenckie.

Summary

The book discusses two research issues. The first one consists in reconstructing the model of the economic man, which is based on the classically understood theory of rational choice. The second problem comes down to proving that the normative model of an individual's activity reconstructed that way can be used in the law at various levels. The thesis consists of three parts. The first part contains an overview of the philosophical and scientific achievements in the field of rationality as well as of the mechanisms of human decision-making. The section provides an in-depth analysis of modern concepts of rationality along with contemporary approaches to *homo oeconomicus* (from the representatives of Scottish Enlightenment, through Marginal Revolution, to the Neoclassical Economics and the Austrian School). In addition, contemporary decision-making models, i.e. behavioural, psychological and neuroscientific models are also discussed. The second part of the book is devoted to the reconstruction of the postulated model. Ultimately, it consists of three components: instrumental rationality, utility, and egoism. The last part focuses on presenting various possibilities of using the reconstructed model in law. In particular, its applications in the areas of creating, interpreting and applying law are demonstrated. Moreover, acting as a paradigm of human action, the concept of *homo oeconomicus* can be used to enhance conducting economic analysis of selected fields of law. The book, by adopting the assumption that consumers and taxpayers are *homines oeconomici*, demonstrates what requirements tax and consumer law should meet in order to be economically effective. The summary gathers the conclusions from the whole work.

Keywords: *homo oeconomicus*, Economic Analysis of Law, Law & Economics, Tax Law, Consumer Law.

Prawo – z uwagi na doniosłe znaczenie, jakie pełni w życiu człowieka – musi operować określonym modelem ludzkiego działania. Próby udzielenia odpowiedzi na pytanie, jaki kształt ów model powinien przybrać, są stale podejmowane przez przedstawicieli rozmaitych dyscyplin naukowych.

W niniejszej książce zrekonstruowano schemat funkcjonowania jednostki w oparciu o dorobek klasycznej ekonomii oraz nurtu *Law & Economics*. Tytułowy *homo oeconomicus* – w ocenie autora – może być z powodzeniem stosowany na różnych poziomach aktywności prawniczej.

Obecnie w naukach społecznych zdecydowany prym wiedzie neuronauka oraz metody empiryczne, dlatego zwrócenie się ku klasycznej ekonomii wydaje się zabiegiem mało intuicyjnym. Autor wykazuje jednak, że model człowieka ekonomicznego może zostać wykorzystany zarówno przez teoretyków, jak i przez praktyków, do przeprowadzania analizy ekonomicznej zróżnicowanych przypadków prawnych – nie tylko w obrębie prawa konsumenckiego i podatkowego, ale także na płaszczyznach tworzenia bądź wykładni prawa.

Książka stanowi cenne źródło wiedzy oraz intelektualnej inspiracji nie tylko dla przedstawicieli doktryny prawniczej, ale także dla praktyków – na przykład sędziów, prokuratorów czy pełnomocników stron w procesach sądowych.

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-581-7

9 788381 385817